

REFORMTÖREKVÉSEK A GYAKORLATI PÆDAGOGIA TERÉN.*

(Első közlemény.)

Mindig és mindenütt azt tapasztaljuk, hogy az egyes korok a maguk iskolájával, illetőleg a tanítás eredményével nincsenek megelégedve: vagy az ifjak általános képzettségét keveslik, vagy az egyes tárgyakban elért eredményt tartják csekélynek, vagy az egész iskola munkáját haszontalan időpazarlásnak. Mikor a klasszikus oktatás a múlt század közepe táján Németországban *in floribus* volt, akkor is csekélynek és nem kielégítőnek tartották az eredményt. Hogy ma csekélyebb óraszám és a felzaporodott tárgyak sokasága miatt a klasszikus nyelvekben elért eredmény nem lehet akkora, az talán magától értetődő. Minthogy pedig az ezen tárgyakban elért átlagos eredmény egyáltalán nem áll arányban a rája fordított fáradsággal, azért általánosan a klasszikus oktatás ellen fordulnak. Sok kiváló pædagogus is, mint pl. Paulsen, Lehmann és mások, — bár elismerik a klasszikus nyelvek és irodalmak képző és művelő hatását, valamint a multban teljesített szolgálatait, — ma már úgy vélik, hogy sok tekintetben nélkülözhető is és más módon pl. a modern nyelvek és az anyanyelv intenzivebb oktatása által pótolható.

Ez az elégtelenség azonban nemcsak a klasszikus nyelvek ellen irányul, hanem általában az egész gimnáziumi oktatás ellen. Sokan a *túlterhelést* emlegetik, mely Paulsen szerint az ú. n. *utraquismusból* fakad, azaz a gimnáziumban tanított klasszikus nyelvek és természettudományi oktatás miatt. Amíg a gimnázium a fősúlyt a humanisztikus oktatásra fektette, addig ez a kérdés nem létezett; amióta azonban a természettudományok felvirágoztak és a gimnázium mindjobban engedni volt kénytelen a kor törekvéseinek és áramlatainak és tárgyai közé teljes részletességgel a matematika-természettudományi oktatást is felvette, a *túlterhelés* kérdése mindjobban előtérbe lépett.

* Felolvasatott az Ung-Beregmezei Tanári Kör 1906 november 24-én Munkácson tartott közgyűlésén.

Hogy mennyi rendelet foglalkozik e kérdéssel, azt most e helyen nem kívánom bővebben fejtegetni.*

Ez az általános elégtelenség azonban csak szelidebb forrongás; mindezek az iskola történeti fejlődésével is számolnak és változtatásaik is e határokon belül maradnak.

Vannak azonban olyanok is, akik egyáltalán nincsenek megelégedve a mai iskolával és egészen más alapokra kívánják fektetni az oktatást. Ezeket a XVIII. századvégi *Sturm* és *Drangperiode* költőihez lehet hasonlítani, akikben szintén forrt a vágy a meglevőt lerombolni és azon valami újat, valami rendkívülít alkotni. Ilyenek ezek a pädagogusok is. A vezérük *Gurlitt* Lajos, aki kiváló klasszikus filológus létére az ellentáborba csapott és ma nálánál nagyobb ellensége kevés van a gimnáziumnak. Filológiai munkásságától eltekintve jellemzőbb iratai: *Der Deutsche und sein Vaterland*; *Der Deutsche und seine Schule*. Van egy érdekesebb előadása is az *egyéniesség fejlesztéséről*, melyet a filológusok hamburgi gyűlésén tartott 1905-ben. Látjuk tehát, hogy bátorsága elég van, ha renegát létére az oroszlanverembe mer lépni.

E pädagogusok, kiknek vágya mindenképen újat alkotni és akik a mai viszonyokkal egyáltalán nincsenek megelégedve, minden második esztendőben *Weimarban* üléseznek. A nevezetesebbek: Schulz Artur, Ottó Bertold, Förster Pál, Obrist stb. Folyóirataik, melyekben eszméiket kifejtik, a *«Deutsche Blätter für Erziehung»*, melyet Schulz szerkeszt (Friedrichshagen bei Berlin), *Deutscher Frühling* (Teutonia-Verlag, Leipzig). Művészi folyóirataik: *Der Säemann*, *Monatsschrift für pädagogische Reform* és *Pädagogische Reform. Eine Vierteljahrschrift*, herausgegeben von der Lehrervereinigung zur Pflege der künstlerischen Bildung, B. G. Teubner, Leipzig.

Legújabb gyűlésük Weimarban volt 1905-ben; az itt tartott előadásokat kívánom először ismertetni, aztán Gurlitt működését: végül a *művészi nevelés* érdekében tartott gyűléseket (Kunsterziehungstage) fogom ismertetni, nevezetesen az 1901-ben Drezdában, 1903-ban Weimarban és 1905-ben Hamburgban tartott előadások nevezetesebbjeit.

* V. ö. Paulsen: *Geschichte des gelehrten Unterrichts*. II. Band. Leipzig, 1897. 581. l. s. köv.

I.

Ismeretesek azok a kérdések, melyeket a Társadalomtudományi Társaság kérdőíveken a nagy publikumhoz intézett az 1905. év elején, melyek különösen a mai gimnázium, főleg pedig a latin és görög nyelv tanulása ellen irányulnak, de tartalmaznak sok minden egyéb kérdést is, melyek a túlságos memorizálást és grammatikai tanítást teszik bírálat tárgyává.

Ehhez hasonló kérdéseket tartalmaz ama felhívás, melyet a német reformerek egyik folyóirata a «Blätter für deutsche Erziehung» a nagy közönséghez intézett.

A kérdésekből kiemelem a következőket: *

1. Helyes-e, hogy a gyermekeket hat esztendőskoruktól kezdve arra kényszerítik, hogy iskolába járjanak és ilyen zsenge korban olvasással, írással és számolással gyöttrik, holott még beszélni sem tudnak?

2. Hogy van az, hogy ezen egyszerű ügyességekre annyi esztendő kell?

3. Honnan van az, hogy a tudásvágy, mely minden gyermeknél az iskolázás előtt mutatkozik, az iskolába való belépés után alább száll?

4. Helyes dolog-e, hogy a szellem művelése olyan mostanság, hogy mellette a test egészsége és az érzékszervek élessége csökken?

5. Helyes-e, hogy 9—10 esztendőskorú gyermekek idegen nyelvet tanuljanak, mielőtt anyanyelvüket ismerik?

6. Helyes-e, hogy a nyelvet nem beszélgetés által tanulják?

7. Helyes-e, hogy az ú. n. formalis képzésre 4—5000 órát áldoznak a gimnáziumban?

8. Helyes-e, hogy a természettudományi oktatás a természettől elválasztva tanítatik?

9. Helyes-e, hogy az értesítők és bizonyítványok a szülők és gyermekek karácsonyi, valamint husvétii ünnepét elrontják?

* L. Zweiter allgemeiner Tag für deutsche Erziehung in Weimar zu Pfingsten 1905. *Reden und Verhandlungen*. 120 M. Verlag der Blätter für deutsche Erziehung in Friedrichshagen bei Berlin. L. még: Cauer cikkét: «Neue deutsche Erzieher», Monatschrift für höhere Schulen augusztusi 9106 számában.

Ilyen és ehhez hasonló kérdések merülnek fel minden gondolkodó szülő és tanügybarát előtt e lapok szerint.

E lapok iránya kifejezi a reformerek óhajításait és kívánságait és ha még egyik vagy másik kívánság meg nem valósítható szerintük, mégis remélik, hogy kívánságaik idővel figyelembe fognak vétetni.

Kívánságaik a következők:

1. Az első években az oktatás a *szabadban* történjék (kiegészíthető osztálytanítással is). Csak ez az oktatás ad kellő ismeretet a természetről és csak ez elégíti ki a kicsiny gyermek tudásvágyát: ez tanít meg gondolkodni, itélni, beszélni, izgatja a képzeletet, tiszteletet gerjeszt a teremtés és teremtő iránt, a természet és haza iránti szeretet lángra lobbantja.

2. A természet utáni rajzolás előzze meg az írást. (Egyszerű természeti tárgyak utáni rajzolás a kéznek ügyességet és biztosságot kölcsönöz, élesíti a szemet és a művészi érzéket fejleszt.)

3. Az olvasás, számolás és írás tanulása több évvel halasztassék el; egy fél év alatt meg fogják azután tanulni, amit ma négy esztendő alatt végeznek el.

4. Az erő, egészség és szép testre való nevelés úszás, játék és torna által.

5. Az érzékszervek fejlesztésére több figyelem fordítandó; ma ezzel nem sokat törődnek. (A német diákok nagy része a főiskolákon pápaszemet hord.)

6. A vallásoktatás a szabadban való oktatáshoz fűződjék. Ez az oktatás a gyermek kedélyére és szívére iparkodjék hatni, nem pedig az értelemre.

7. Az anyanyelvi oktatás legyen minden tanítás középpontja.

8. Idegen nyelveket csak akkor tanuljanak a tanulók, mikor már anyanyelvüket teljesen tudják.

9. A nyelvet csak beszéd által lehet tanítani. Grammatikai oktatás és extemporaliák mellőzendők.

10. A természettudományok oktatása a természetben történjék. Először szemlélet, azután rendszerezés.

11. A matematikai oktatás a természetben kezdődjék.

12. A haza polgárává való nevelés: külön alkotmányjogi és társadalomtudományi ismeretek közlése.

13. Az értelem művelése költészet, zene, festészet, szobrászat és építészet által.

14. A nevelő és tanítvány közötti viszony bensőbb legyen. (Ezt elősegítik a kirándulások, továbbá a szabadban való oktatás.)

15. Az *egységes iskola* megalakítása. Minden tehetséges tanulónak meg kell adni a lehetőséget arra, hogy a műveltség legmagasabb fokát elérje. Így megmarad sok szellemi erő, mely most kárba vész.

16. A nőnevelés javítása.

Ezek általában a reformtörekvések, melyek a reformereket jellemzik.

Lássuk egyénenkint őket, hogy elveiket jobban megismerhessük.

A fent idézett kis művecske a Weimarban 1905-ben tartott gyűlés előadásait tartalmazza, melyet a reformerek már másodizben tartottak ugyanott. Itt olvashatjuk *Schulz* Arturnak, a fent említett folyóirat szerkesztőjének felolvasását «Der Kampf um deutsche Erziehung» (Küzdelem a német nevelésért), *Otto Bertold* előadását «Der geistige Verkehr mit Kindern» (A gyermekekkel való szellemi érintkezés), *Gurlitt* Lajos előadását «Die Erziehung zur Wahrhaftigkeit» (Az igazságosságra való nevelés), *Förster* Pál: «Die Wirkungen des Gymnasiums auf das öffentliche Leben» (A gimnázium hatása a nyilvános életre), dr. *Lengefeld* kisasszony: «Die Erziehung zur deutschen Frau und Mutter» (Német asszonyá és anyává való nevelés) és végül *Obrist* Hermann, müncheni szobrász előadását: «Falsche und richtige Wege in der Kunsterziehung» (Hamis és igaz utak a művészi nevelésben).

Schulz felolvasása természetesen fedi a tőle szerkesztett lapok irányát. Egyébiránt a következőket mondja:

Első sorban a hazai történelem ismerete fontos, mert általa ismerhetjük meg legjobban más népek történetét; mindenekelőtt a jelen ismerete szükséges, melyből inkább megismerhetjük a multat, mint fordítva. Csak nyelvének szépségeit értheti meg a tanuló teljesen. Aki saját népének művészetét nem ismeri, az nem ismerheti meg más népét sem; így van ez a nyelvvel is; addig ne tanuljon a tanuló idegen nyelvet, míg anyanyelvét nem ismeri tökéletesen. A vallásoktatásban

nem helyesli az ótestamentum tanítását, mert annak etikájja alacsonyabb niveaun áll, mint korunké.

«Amit ifjúságunk részére követelünk, az a hazai történelemben, nyelvben, irodalomban, művészetben, bölcséletben és természettudományokban való legjobb képzés. Amiből azonban nem következik az, hogy Hellas és Róma kulturájával sohase ismerkedjék meg a tanuló; igenis ismerje meg, de csak akkor, ha már saját nemzetének kulturáját megismerte.» Követeli az egységes középiskolát; az élet úgyis eléggé szétválasztja az embereket. Kell, hogy az oktató személyzet között is bizonyos egység legyen; azért kívánja, hogy a tanítók is az egyetemre mehessenek.

«Elleneink, úgymond, a klasszikus filológusok között vannak; azt állítják ugyanis, hogy a gimnázium idealizmusra nevel, mi pedig csak utilitarisztikus szempontok után indulunk. De vajjon minők is azok az ideálok? A gyümölcsből megítélheted azokat. Hány ekszisztencia megy tönkre a gimnáziumokban, hányan nem tudják pályájukat bevégezni?»

«Csodálatos az, hogy a klasszikus filológusok között, akik a történeti öntudat, éles logika és nyelvi érzék öntudatában vannak, olyan kevés vezető ember akad a nyilvános életben. A mai gimnázium nem ismeri a *szépérzék* alakítását, nem ismeri az *érzékek* és *művészi képességek* fejlesztését, nem ismeri a szabadság észszerű használatát, hanem *szolgalelkeket* nevel. A gimnázium nem célozza azt, hogy egyéniségeket neveljen, az ő ideálja a *kényszer* és *dresszura*. Szabadságot kérünk: több szabadságot a tanárnak és többet a tanulónak.»

Ottó Bertold kísérleteiből indul ki, melyeket tanulókon próbált ki; ezekből arról győződött meg, hogy az anyanyelv formáiban és grammatikájában jártas tanuló könnyebben boldogult a latin és görög nyelvvel, mint az, aki nem ismerte alapjában anyanyelvét. Ebből kiindulva megállapította, hogy a szellem gimnasztikáját nemcsak a latin és görög nyelv tanulása által lehet elérni, hanem az anyanyelv által is. Támadása azonban nemcsak a gimnáziumok ellen irányul, hanem más iskolák ellen is, ahol kényszertanítás folyik. Meggyőződése, hogy minden egyén a kultúra legmagasabb fokára is emelkedhetik, hogyha külső körülmények nem gátolják; ezek oka részint az iskola, részint a szülők kedvezőtlen anyagi helyzete. Folyóiratá-

ban, melyet tanulók számára ad ki, politikával is foglalkozik: nem kell a gyermekektől a tudomány forrásait elzárni; ha kérdez, részletesen kell neki felelni. Mindenekelőtt érezze a gyermek, hogy neki is bizonyos jelentősége van.

Gurlitt «Az igazságosságra való nevelés» című előadásában a következőket mondja: Nagy emberek nem azért voltak kiválók, mivel az igazságot megismerték, hanem azért, mivel az igazságra törekedtek. Eszünkbe jut Lessing híres mondása: «Hogyha az ember az igazság és az igazság után való vágy között választhatna, az utóbbit választaná, mert az igazság egyedül Istené.»

Igazság, úgymond, alig van a tanításban: ami ma igaz, holnap megcáfolják; így van ez a földrajzban, történelemben, így van a vallásban. Különben megjegyzem, hogy *Gurlitt* a szabad gondolkodók közé tartozik; dogmákra nem sokat ad.

Az ifjúságot tehát igazságosságra neveljük; de elérjük-e ezt a mai nevelési eszközökkel? Távolról sem: tanár és tanulók örökösen hadilábon állnak egymással; úgy állanak egymással szemben, mint két hadviselő fél, ahol minden hadifortély megvan engedve. Az írásbeli dolgozatoknál nagyok a követelmények és így kényszerítik az ifjúságot a csalásra úgy az osztálygyakorlatoknál, mint az érettségi vizsgálaton. Innen a sok diákbetérés a tanári szobákba. Angliában nem fordulnak elő ilyen dolgok; ott a tanárral szemben elkövetett csalás aljasság, nem *gentlemanlike*. Nálunk tehát a hiba a rendszerben van. Ha a tanuló már az iskolában megszokta a csalást esztendőkön keresztül, akkor honnan legyenek a felnőttek között őszinte emberek? A tanulókból kiirtjuk a szabad gondolkodást. Ha valamely tanuló a legfelső osztályban azt merné mondani, hogy ő valamely vallási tételben nem hisz, visszautasíthatnák az érettségi vizsgálatától, mivel erkölcsileg nem érett. Így azonban csak *alkalmazkodókat* és *szolgákat* nevelünk.

Förster Pál «A gimnázium hatása a nyilvános életre» című előadásában azt mondja, hogy az iskola feladata derék, befejezett, művelt és egyenletesen fejlett egyéniségeket nevelni, melyek a környezetre és a népre jó példával hassanak. Kérdés azonban, hogy a mai iskola, különösen pedig a gimnázium megfelel-e ennek a célnak? Hogy mennyire nem, mutatják a klaszszikus filológiai egyesületek; tagjai érzik vesztüket és azért

csoporthoz gyűlnek, hogy egyesült erővel verjék vissza a támadást. Ez emberek nagy része tekintélyek után indul, minden belső meggyőződés nélkül. Érveik már ismeretesek, azért nem szükséges azokra hosszasan kiterjeszkedni.

Azonban nemcsak a régi gimnázium ellen vannak kifogásai, hanem a mai egész nevelési rendszer ellen. A gimnáziumot, melynek kezdetei a renaissance korba nyúlnak vissza, a chimærához hasonlítja, melyről meg van mondva: *πρόσθε λέων, ὀπίθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα*, vagyis: elől oroszlán, hátulról sárkány, közepe kecske, — vagy egy olyan épülethez, mely renaissance-stílusban épült, utóbb rococo-, majd barokk-, végül kozmopolita-stílusban alakított át; ezt a toldozott-foltozott épületet tövig le kell rombolni, hogy szép, egészséges, tágas, szelíds és napos épületnek engedjen helyet.

A gimnáziumról azt állítják, hogy *egyénségeket* nevel; azonban erről nehéz szatirát nem írni. Sok mindent tanulnak a gimnáziumban, de semmit sem alaposan.

Multa, non multum. Sok minden nyelvet, de egyet sem alaposan, mikor még anyanyelvüket sem tudják jól megtanulni. Nem igazi humanizmus az, melyre az ifjúságot tanítják; és hol marad a kedély ápolása, az akarat képzése, a lélek egészsége, a lelkiismeret ereje?

Ami a klasszikus kulturában nagy, maradandó és szép, azt a történettantás keretében kellene elvégezni. Sok mindent hall a tanuló, de a jelen kort mozgató kérdésekről nem vesz tudomást. Német nemzeti nevelést óhajt és tagadásba veszi, hogy a hellén kulturának annyit köszönhetnek. Ha maguk a hellének az 1000-ik év körül Kr. e. hasonló ókor átka alatt állottak volna és ha csak mindig azzal lettek volna elfoglalva, hogy azok intézményeit és szokásait, azok nyelvét és művészetét tanulmányozzák, úgy sohasem alkottak volna olyan nagyot, sohasem lett volna ez a kultúra olyan egységes, művészi és befejezett.

Obrist Hermann, müncheni szobrász előadása abból a szempontból érdemel említést, hogy az iskola művészi nevelését mai alakjában helyteleníti. Eszembe jut Arany mondása, aki állítólag úgy nyilatkozott, mikor Toldiját az iskolába bevitték és minden módon magyarázni kezdték, hogy munkáit a tanulók ezzel örökre megunják. Így szól ez a szobrász is, aki a mű-

vészi nevelést, illetőleg annak rendszeres oktatását nem helyesli, mert attól tart, hogy a tanulók ezzel a képzőművészet remekeit meg fogják unni, valamiképen az iskolában tanult klasszikusoknak feléje sem néznek azután. A képzőművészet remekeire nem kell az ifjúságot nevelni; azoknak maguktól kell hatni. Amely ember előtt minden hatalmas nem úgy nyilvánul meg, mint valamely hirtelen kinyilatkoztatás, az nem fogja átérezni a lelkesültség fokát és a szép által való megtermékenyülést.

Lengefeld dr. kisasszony előadásában érdekes az, hogy nem áll összhangban a többi előadással, amennyiben sok tekintetben helyesli a tanítás mai formáját. Alapos nyelvi tanítás szerinte nem lehet el grammatikai oktatás nélkül. Fontos, amit a hang képzéséről és a helyes hanghordozásról mond; ajánlatos volna, hogy ezt valamely színész tanítsa: a szép hang mindjárt megnyeri a szíveket.

Ezzel végeztem volna a II. weimari gyűléssel. Et nunc venio ad fortissimum t. i. a vezérre *Gurlittra*, akit Németországban renegátnak tartanak, mivel kiváló klasszikus filológus létére különösen az utóbbi tudományok ellen fordul; egyéb-iránt a mai egész nevelési rendszerrel sincs megelégedve. Szereti mindig a saját korabeli állapotokat festeni; azt hiszi, hogy még ma is olyan modorban megy a tanítás, mint az ő ifjúkorában, t. i. Homerost veréssel tanítják; minden tanár irgalom nélkül a maga tárgyát hajszolja; rekompenzáció nincs; ő maga pl. egyik drezdai gimnáziumban az érettségi vizsgálaton mathézisből elbukott, bár a nyelvekben kitűnő volt. A tanárságot Németország *nemzeti csapásának* tartja. Érdekes lesz egy pár művét látni, hogy miképen gondolkodik a pädagogiáról; ha sok téves állítás is van benne és sok túlzás, mégis lehet belőle tanulni.

II.

Gurlittnak különösen két művével szándékozom foglalkozni:

1. *Pflege und Entwicklung der Persönlichkeit.* R. Voigtländer, Leipzig, 1905. Ezen előadást a német filológusok hamburgi gyűlésén tartotta 1905-ben.

2. *Der Deutsche und seine Schule. Erinnerungen,* Be-

obachtungen und Wünsche eines Lehrers, Berlin, Wiegandt & Grieben. 1905. 2 M.

3. Harmadik műve, melynek némely gondolatát szintén ismertetni kívánom: Der Deutsche und sein Vaterland. Politisch-pädagogische Betrachtungen eines Modernen. Berlin, 1903. Wiegandt & Grieben. 1-50 M. Rövid idő alatt 8 kiadást ért.

1. Gurlitt szerint a gyermek egyéniségét eddig nem respektálták eléggé. Miként minden növénynek és állatnak megvan a maga egyénisége, úgy az embernek is; és valamint ezek is inkább életüket adják cserébe, csakhogy egyéniségüket megőrizhessék, úgy az ember sem változtathatja meg azt. Ez egyéniséget a gyermek nagyrészt szüleitől öröklí, úgy erényeit, mint hibáit, amelyekkel a nevelésben számolni kell. Kezdetben, de továbbra is az önfentartási ösztön működik benne, azért menekül a durva erőszaktól akár lábával, akár nyelvével, amit mi hazugságnak nevezünk. Vajjon rossz néven vesszük-e a nyúltól, hogy üldözőjétől menekül? Épúgy nem vehetjük rossz néven a gyermektől sem, hogy védekezik. Egyébiránt a nevelő kötelessége úgy nevelni a gyermeket, hogy ne legyen kénytelen hazudni a büntetéstől való félelmében. A gyermek természetből fogva jó, mint ahogy Rousseau mondotta: «Ami az alkotó kezéből kikerült, az jó és csak idővel koreszosul el.» Az csak theológiai felfogás, hogy a gyermek természetből fogva rossz.

A jó nevelő mindig figyelemmel lesz a gyermek öröklött hajlamaira és csak akkor következnek be, illetve tűnnek ki az ú. n. hibák, ha azokra tekintettel nem vagyunk. Sajátságos, úgymond, hogy a jó nevelők, mint Krisztus, Goethe, Fröbel, Arnold, Tolstoj rossz gyermekeket nem ismertek. Csak a rossz nevelők hajlandók mindent hibának venni. Egyéni sajátságokat hajlandók neveltlenségnek, azaz hibának minősíteni. A *dacos-ságot* ki kell irtani, mondják ők: de szükségünk van dacos emberekre, midőn a nemzet szorultságban van; szükségünk van *kiváncsi* gyermekekre, hogy majdan egykor tudományra szomjuhozzanak; szükségünk van *vakmerő* és *könnyelmű* emberekre, ők majd életüket áldozzák a hazáért; szükségünk van *goromba* és *durva* emberekre, nekik lesz majd erejük a hizelgőket leleplezni.

Baj az, hogy az iskolában a nevelés közös és minden egyéni vonást kiirtani törekszünk a gyermekből; a természet

személyiségeket, egyéniségeket teremtett, a nevelés pedig igyekszik azokat megszüntetni. Keveset törődünk a gyermek veleszületett tehetségeivel: így a művészi tehetséget nem fejlesztjük, sőt sok helyen elnyomni igyekeznek. A kérdés tehát az, hogy lehet leginkább a gyermek egyéniségét fejleszteni? Csak az, aki maga is *egyéniség*, tud nevelni: az igazi nevelő a maga egyéniségét bele tudja vinni az oktatásba.

A mai gimnázium nem alkalmas arra, hogy egyéniségeket neveljen. Ne hivatkozzanak Schillerre, Goethére vagy Bismarckra, ezek a gimnáziumok dacára is nagy emberek lettek; ők ugyanis a túlterhelés dacára is, melyet csak a legerősebbek tudnak elviselni, találtak meg később egyéniségüket. A természet minden alkotása nemes és szép, ha teljes egyéniségét kifejtheti. Sokban hozzájárulnak majd az új tanterv intézkedései az *egyéniség* fejlesztéséhez; a gimnáziumi monopoliumnak megszüntetése az iskolák egyenjogúsítása folytán; a magasabb osztályok akadémikus és fakultatív jellege és a tantervben való szabadabb mozgás új életet lehellnek majd az iskolai nevelésbe. Még az érettségi vizsgálatot kellene megszüntetni. Óhajtható volna továbbá újra visszatérni az osztályrendszerhez, mert így különböző tanárok más-más irányba terelik a tanuló egyéniségét.

Dr. ENDREI GERZSON.
